

Porritia galactodactyla (Lepidoptera: Pterophoridae) wel degelijk een Belgische soort

Willy De Prins

Samenvatting. De eerste vermelding van *Porritia galactodactyla* (Denis & Schiffermüller, 1775) door de Sélys-Longchamps (1844) bleek om een foutieve identificatie te gaan, maar tijdens recente beheerswerken in het KBIN werden vijf exemplaren van deze soort aangetroffen die gekweekt werden uit rupsen op *Arctium lappa*, de eerste gevonden op 18.v.1907 in het Bois de Blaugies te Dour en de andere op 17.v.1941 gevonden in het Bois de Colfontaine te Colfontaine, allebei ten zuidwesten van Mons (Henegouwen), beide leg. A. Dufrane. Deze soort mag dus nu met zekerheid aan de Belgische lijst worden toegevoegd.

Abstract. The first record of *Porritia galactodactyla* (Denis & Schiffermüller, 1775) by De Sélys-Longchamps (1844) turned out to be a misidentification. However, during recent curatorial work in the Royal Belgian Institute of Natural Sciences, five specimens of this species were found which were bred from *Arctium lappa*. The caterpillar of the first specimen was found on 18.v.1907 in the Bois de Blaugies at Dour and the other ones on 17.v.1941 in the Bois de Colfontaine at Colfontaine, both SW of Mons (Hainaut), and both leg. A. Dufrane. The species can now be added to the Belgian list with certainty.

Résumé. La première mention de *Porritia galactodactyla* (Denis & Schiffermüller, 1775) par De Sélys-Longchamps (1844) s'avère être une identification erronée. Pendant des travaux de réarrangement les microlépidoptères de la collection de l'Institut Royal des Sciences naturelles de Belgique, cinq exemplaires de cette espèce ont été découvertes, qui avaient été élevés sur *Arctium lappa*, la première chenille le 18.v.1907 dans le Bois de Blaugies à Dour, et les autres le 17.v.1941 dans le Bois de Colfontaine à Colfontaine, tous les deux situés au sud-ouest de Mons (Hainaut) et leg. A. Dufrane. Cette espèce peut donc être ajoutée avec certitude à la faune de Belgique.

Key words. *Porritia galactodactyla* – Belgium – Faunistics.

De Prins W.: Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Vautierstraat 29, 1000 Brussel. willy.deprins@gmail.com

Historiek

Porritia galactodactyla (Denis & Schiffermüller, 1775), Duinvedermot, werd voor het eerst in een Belgische lijst opgenomen, als "*Pterophorus galactodactylus* ? Curtis" door De Sélys-Longchamps (1844: 25), evenwel zonder enige vindplaats of andere bijzonderheid (Fig. 1). Bovendien werd de melding gevolgd door een vraagteken en werd de soort met de verkeerde auteur Curtis verbonden. Verwijzend naar die

eerste melding, schrapte De Fré (1858: 46) deze soort echter voor de Belgische fauna, op aanwijzing van De Sélys-Longchamps zelf, en met als reden dat er geen enkel aantoonbaar bewijs is voor de aanwezigheid ervan in België. De Fré (1858: 46) spelde de soort "*Golactodactylus* Curt.". Baron De Crombrugghe de Picquendaele nam het gegeven van De Sélys-Longchamps dan ook niet over in zijn catalogus uit 1906 (De Crombrugghe 1906).

FAMILLE IX. PTÉROPHORIDÉES.

TRIBU 1. *Pterophorina*.

	11 xanthodaetylus <i>Tr.</i>
	12 lithoxyloclatylus ? <i>Dup.</i>
G. PTEROPHORUS <i>Geoffr. Dup.</i>	13 tetradaetylus <i>L.</i>
1 ochrodaetylus <i>Wv.</i>	14 galactodaetylus ? <i>Curtis.</i>
2 rhodaetylus <i>H.</i>	15 pentaetylus <i>L.</i>
3 tesseraetylus <i>L.</i>	16 spilaetylus <i>Curtis.</i>
4 calodaetylus <i>Wv.</i>	
5 didaetylus <i>Scop.</i>	TRIBU 2. <i>Alucitina</i> .
6 hemididaetylus <i>De Selys.</i>	G. ALUCITA <i>L. Curtis.</i>
7 phaetaetylus <i>H.</i>	(<i>Orneodes Latr. Dup.</i>)
8 pterodaetylus <i>Scop.</i>	
9 ptilodaetylus <i>H.</i>	17 hexadaetyla <i>L.</i>
10 zophodaetylus <i>Dup.</i>	

Fig. 1. Extract van pagina 25 uit de "Énumération des insectes Lépidoptères de la Belgique" door De Selys-Longchamps (1844) © Biodiversity Heritage Library.

Voor zover ik weet is de soort nadien nooit meer in de Belgische entomologische literatuur opgedoken tot aan de naamlijst door De Prins (1983: 25), waar ze vermeld wordt als “*Pterophorus galactodactylus* (Denis & Schiffermüller, 1775) (2863)” zonder enig verder commentaar. Het nummer 2863 verwijst naar de lijst opgesteld door Leraut (1980). In de lijst van 1998 (De Prins 1998: 109) werd de soort echter weer van de Belgische lijst afgevoerd omdat de eerste vermelding op een foutieve identificatie berustte en er geen exemplaren bekend waren in de onderzochte collecties.

Tijdens recente beheerswerken in de collecties van het KBIN echter werden vijf exemplaren van *Porrittia galactodactyla* aangetroffen waarvan het zeker is dat ze uit een Belgische populatie stammen (fig. 2), twee ex. in coll. Dufrane, en 3 ex. in een doos supplementen. Al deze exemplaren werden nl. gekweekt en enkele rupsen werden eveneens geprepareerd (fig. 3). Dit gegeven werd reeds door Lhomme (1935–1946: 184) gepubliceerd, maar steeds over het hoofd gezien. Lhomme schrijft: “Belgique : Bois de Blangies [sic, recte Blaugies], très localisé (A. Dufrane)”.

De rups van het eerste exemplaar uit coll. Dufrane werd op 18.v.1907 in het Bois de Blaugies, te Blaugies,

een deelgemeente van Dour (HA), verzameld op “bardane” (*Arctium lappa*) door A. Dufrane. De rups verpopte te Frameries, waar A. Dufrane woonde, op 04.vi.1907 en ontpopte op 26.vi.1907, na 22 dagen poptijd. De rups van het tweede exemplaar werd op 17.v.1941 aan het paviljoen in het Bois de Colfontaine te Colfontaine (HA) verzameld, eveneens op *Arctium lappa* en eveneens door A. Dufrane. De rups verpopte te Mons op 09.vi.1941 en de vlinder ontpopte reeds op 19.vi.1941 na slechts 10 dagen poptijd. Beide exemplaren zijn mannetjes (fig. 2–3). In dezelfde verzameling zijn ook 3 geprepareerde rupsen aanwezig (fig. 4). De drie overige exemplaren zijn eveneens verzameld door A. Dufrane, een ♂ als rups (op *Arctium lappa*) op 17.v.1941 in het Bois de Colfontaine (HA), verpopt op 04.vi.1941 en uitgekomen op 18.vi.1941; 2 ♀ ex larva op *A. lappa* in juni 1907 te Frameries (waarschijnlijk is dit de plaats waar de exemplaren werden uitgekweekt en niet de vindplaats: Bois de Baugies). In de verzameling De Fré zit nog een mannetje zonder vindplaatsaanduiding, enkel een etiketje met “juin [18]60” en het valt te betwijfelen of dit een Belgisch exemplaar is. Alle vermelde exemplaren en de rupsen bevinden zich nu in de algemene verzameling van het KBIN.

Fig. 2–3. *Porrittia galactodactyla* (Denis & Schiffermüller, 1775) ♂, onderaan de etiketten.

2.– Rups verzameld op *Arctium lappa*, Bois de Blaugies, Dour (HA), 18.v.1907, e.l. 26.vi.1907, leg. A. Dufrane.

3.– Rups verzameld op *Arctium lappa*, Bois de Colfontaine, Colfontaine (HA), 17.v.1941, e.l. 19.vi.1941, leg. A. Dufrane. Maatstrep 5 mm.

Verspreiding

Porrittia galactodactyla is een Palaearctische soort, vermeld uit Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Hongarije, Italië, Letland, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Rusland, Slowakije, Tsjechië en Zweden (Gielis 2003: 96). De soort was echter ook al uit Roemenië vermeld (Hannemann 1977: 111). Gielis (2013) heeft dit land toegevoegd aan de verspreidingsgegevens. België moet dus ook aan het lijstje landen toegevoegd worden en eigenlijk reeds vanaf de publicatie door Lhomme (1935–1946: 184).

In Nederland werd *P. galactodactyla* reeds in 1899 ontdekt door Snellen (1899: 49, 1904: 267) die de rupsen op *Arctium lappa* vond bij Den Haag. Deze zeer zeldzame soort komt tot nu toe enkel voor op enkele plaatsen in de Hollandse duinen in de provincies Noord- en Zuid-

Holland. Zij wordt er vooral als rups gevonden (Kuchlein: 293).

In Duitsland blijkt de soort zeer sterk achteruit te zijn gegaan. Vroeger was ze bekend uit 9 Bundesländer, maar na 1981 is ze enkel nog waargenomen in Baden-Württemberg. In vier Bundesländer is ze reeds sinds 1900 nooit meer waargenomen (Gaedicke & Heinicke 1999: 111, Haslberger & Segerer 2016: 82).

Lhomme (1935–1946: 184) schrijft voor Frankrijk: “Septentrionale” en vermeldt de soort van slechts twee departementen: Aisne (zonder nauwkeurige vindplaats) en Nord: Douai, Bois de Clairmarais.

Biologie

De rups leeft op de onderkant van de bladeren van *Arctium lappa* L. (gewone klis, Asteraceae) waarin ze kleine, meestal ovale gaatjes vreet of venstervraat

veroorzaakt, het meest nog bij de hoofdnerf. De gaten zijn ca. 1 cm lang en bij voorkeur worden jonge bladeren aangevreten. Overdag rust de rups op de onderkant van het blad in de groef naast een van de hoofdnerven. Soms leven verscheidene rupsen samen op één plant en dan is de vraatschade goed te zien. De rups overwintert in een vroeg stadium tot in mei en zelfs tot begin juni en verpopt dan op de onderkant van het blad (Lhomme 1935–1946: 184, Ford 1949: 37, Hannemann 1977: 112,

Emmet 1988: 238). Gielis (2003: 96) vermeldt ook *Arctium tomentosum* Mill. (donzige klis) en *A. nemorosum* Lej. (bosklis) als voedselplant voor de rups. Deze drie soorten *Arctium* komen alle in België voor (De Langhe *et al.* 1983: 615).

Het imago vliegt van einde juni tot ver in juli. De vlinders zijn actief tijdens de schemering en 's nachts. Overdag kunnen ze soms rustend op de bovenkant van de bladeren aangetroffen worden (Emmet 1988: 238).

Fig. 4. *Porrittia galactodactyla* (Denis & Schiffermüller, 1775), rupsen in verschillende ontwikkelingsstadia. Bois de Colfontaine, Colfontaine (HA), v.1941, leg. A. Dufrane. Maatstreef 5 mm.

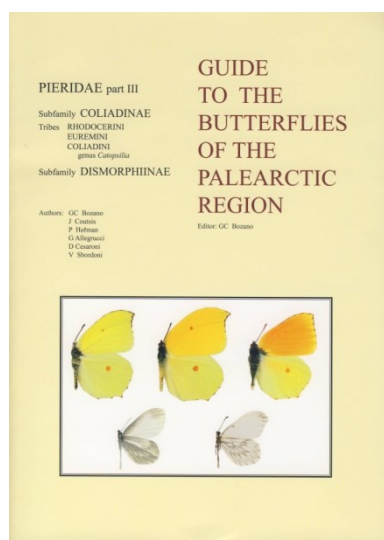
Bibliografie

- De Crombrugge de Picquendaele 1906. Catalogue raisonné des Microlépidoptères de Belgique. — *Mémoires de la Société entomologique de Belgique* **13**: 1–172.
- De Fré Ch. 1858. Catalogue des Microlépidoptères de la Belgique. — *Annales de la Société entomologique belge* **2**: 45–162. [<http://biodiversitylibrary.org/page/12851019>].
- De Langhe J. E., Delvosalle L., Duvigneaud J., Lambinon J. & Vanden Berghen C. 1983. *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden (Pteridofyten en Spermatofyten)*. — Patrimonium van de Nationale Plantentuin, Meise, 970 pp.
- De Prins W. 1983. Systematische naamlijst van de Belgische Lepidoptera. — *Entomobrochure* **4**: 1–57.
- De Prins W. 1998. Catalogue of the Lepidoptera of Belgium. — *Studiedocumenten van het K.B.I.N.* **92**: 1–236.
- De Sélys-Longchamps E. 1844. Énumération des insectes Lépidoptères de la Belgique. — *Mémoires de la Société royale des Sciences de Liège* **2**: 1–35. [<http://biodiversitylibrary.org/page/16249589>].
- Emmet A. M. 1988. *A field guide to the smaller British Lepidoptera. Second edition revised and enlarged*. — The British Entomological & Natural History Society, London, 288 pp.
- Ford L. T. 1949. *A guide to the smaller British Lepidoptera*. — The South London Entomological and Natural History Society, London, 230 pp.
- Gaedike R. & Heinicke W. 1999. Fauna Germanica Band 3. Verzeichnis der Schmetterlinge Deutschlands. — *Entomologische Nachrichten und Berichte, Beiheft* **5**: 1–216.
- Gielis C. 2003. Pterophoroidea & Alucitoidea (Lepidoptera). — In: van der Wolf H. G. (Ed.), *World Catalogue of Insects* **4**: 1–198.
- Gielis C. 2013. Pterophoridae. — In: Karsholt O. & van Nieukerken E. J. (Eds), *Fauna Europaea, Moths*, version 2.6.2.. — www.fauna-eu.org [bezocht op 30 oktober 2016].

- Hannemann H.-J. 1977. Kleinschmetterlinge oder Microlepidoptera III. Federmotten (Pterophoridae), Gespinstmotten (Yponomeutidae), Echte Motten (Tineidae). – *Die Tierwelt Deutschlands* **63**, VEB Gustav Fischer Verlag, Jena, 275 pp + 17 zwartwit-platen.
- Haslberger A. & Segeer A. H. 2016. Systematische, revidierte und kommentierte Checkliste der Schmetterlinge Bayerns (Insecta: Lepidoptera). — *Mitteilungen der Münchner Entomologische Gesellschaft* **106**, Supplement: 1–336.
- Kuchlein J. H. 1993. *De kleine vlinders. Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse microlepidoptera*. — Pudoc, Wageningen, 715 pp.
- Leraut P. 1980. *Liste systématique et synonymique des Lépidoptères de France, Belgique et Corse*. — Supplément à *Alexanor* et au *Bulletin de la Société entomologique de France*, pp. 1–334.
- Lhomme L. 1935–1946. *Catalogue des Lépidoptères [sic] de France et de Belgique. Volume II*. — Leon Lhomme, Le Carriol, par Douelle (Lot), 1253 pp.
- Snellen P. C. T. 1899. [Zonder titel]. — *Tijdschrift voor Entomologie* **42**: 49–50. [<http://biodiversitylibrary.org/page/10852157>].
- Snellen P. C. T. 1904. Aanteekeningen over Nederlandsche Lepidoptera (vervolg). — *Tijdschrift voor Entomologie* **46**: 226–268. [<http://biodiversitylibrary.org/page/10876711>].

Boekbespreking

Bozano G. C., Coutsis J. G., Heřman P., Allegruci G., Cesaroni D. & Sbordoni V.: *Guide to the Butterflies of the Palearctic Region, Pieridae Part III, Subfamily Coliadinae, Tribes Rhodocerini, Euremini, Coliadini, genus Catopsilia, Subfamily Dismorphiinae*. 21 × 29,5 cm, 70 p., talrijke afbeeldingen in kleur en zwart-wit, Omnes Artes s.a.s., Via Castel Morrone, 19, I-20129 Milano, Italy, giancristoforo.bozano@fastwebnet.it, paperback, 32,- EUR, (ISBN 978-88-87989-20-5).

In dit meest recente deel uit de reeks *Guide to the Butterflies of the Palearctic Region* worden enkele zeer kleurrijke vlindersoorten besproken, waaronder de voor iedereen bekende Citroenvlinder en zijn verwanten uit meer zuidelijke gebieden. Verder komt in dit deel ook het genus *Leptidea* aan bod waar in recente publicaties nogal wat aandacht is besteed omwille van de taxonomische problemen in dit genus. In Europa komen uit dit genus vijf soorten voor: *Leptidea sinapis* (Linnaeus, 1758), *L. reali* Reissinger, 1990, *L. juvernica* Williams, 1946, *L. morsei* (Fenton, 1882) en *L. duponcheli* (Staudinger, 1871). Daarnaast leven er nog eens vijf soorten in het centrale en oostelijke Palearctisch gebied. In België komt de eerder algemene *Leptidea sinapis* voor, in Vlaanderen hoofdzakelijk als werver, en in het zuiden van het land (Namen en Luxemburg) werd in 1996 ook de aanwezigheid van *L. juvernica* vastgesteld, toen foutief gedetermineerd als *L. reali*.

Het boek vat aan met de gebruikelijk inleiding tot de hele reeks waarin o.a. de gebruikte afkortingen worden opgelijst, en een overzicht over de familie Pieridae. Al snel wordt overgegaan tot de subfamilie Coliadinae, waarvan de diagnostische kenmerken worden opgelijst, alsook de systematische indeling in tribi. De meeste soorten uit deze subfamilie komen voor in gematigde streken.

Bijna de helft van het boek wordt ingenomen door de bespreking van de veertien soorten uit het genus *Gonepteryx* die in het Palearctisch gebied voorkomen. Dit deel is bijzonder rijk geïllustreerd met kleurenfoto's van imago's, van *G. rhamni* staan niet minder dan 16 foto's afgebeeld, telkens een "halve" vlinder waarbij ook telkens de boven- en onderzijde wordt afgebeeld. Naast deze kleurenfoto's zijn er ook enkele foto's in zwartwit genomen onder UV-licht. Hierdoor komt een patroon te voorschijn dat met het menselijk oog niet zichtbaar is, dikwijls is dit een verticale streep op de bovenvleugels, maar ook de voor ons oog eenkleurige vleugels blijken lichtere en donkere gebieden te vertonen onder UV-licht.

Van het genus *Eurema* komen slechts twee soorten in het Palearctisch gebied voor: *Eurema hecabe* (Linnaeus, 1758) en *E. laeta* (Janson, 1878). Dit genus heeft talrijke vertegenwoordigers in de tropen. Het genus *Catopsilia* dringt met slechts één soort, *Catopsilia florella* (Fabricius, 1775), in het Palearctisch gebied door, nl. op de Kanarische Eilanden, en zeer sporadisch ook in Zuid-Marokko, Zuid-Algerije en het Nabije Oosten. De vijf overige soorten uit dit genus komen vooral voor in de tropische en subtropische gebieden van Afrika, Azië en Australië.

De subfamilie Dismorphiinae bevat twee tribi: het soortenrijke tribus Dismorphiini dat uitsluitend in het Neotropische gebied (Zuid-Amerika) voorkomt en het tribus Leptideini dat uitsluitend in het Palearctisch gebied voorkomt. Het is nog onduidelijk hoe twee zo nauw verwante groepen zo'n sterk uit elkaar liggende verspreiding hebben. Het genus *Leptidea* komt met tien soorten uitsluitend in het Palearctisch gebied voor.

Het boek is zeer keurig uitgegeven en rijk voorzien van illustraties. Naast de reeds aangehaalde kleurenfoto's, is elke soort voorzien van een verspreidingskaartje, behalve *L. juvernica* bij gebrek aan voldoende geverifieerde gegevens, en tekeningen of foto's van de mannelijke genitalia. Vele tekeningen, vooral bij het genus *Gonepteryx*, zijn afkomstig van John Coutsis. Belangrijk is ook telkens de lijst van synoniemen met referentie naar de oorspronkelijke beschrijving. Het boek sluit af met een literatuurlijst. Een warm aanbevolen publicatie voor vlinderliefhebbers.

Willy De Prins